

Tiom da fungoj – en Germanujo

La nombrado de fungoj en Germanujo komenciĝis per la regens-burga protestanta pastro *Jakob Christian Schaeffer* (1718-1790). En 4-voluma publikaĵo kun mankolorigitaj desegnaĵoj li listigis preskaŭ 400 speciojn trovitajn en Bavario, el kiuj ĉ. 80 estis menciataj por la unua fojo. Ankaŭ la sekva elstara germana fungoamiko estis pastro, tiufoje el Heslando: *Adalbert Rieken* (1850-1924). Li jam skribis pri 2000 specioj – t.e. preskaŭ ĉiuj tiam konataj fungoj en meza Eŭropo. De la nuntempe konataj ĉ. 100 000 fungospecioj ekzistas en Germanujo 12000 mikroskope malgrandaj kaj 6000 kun fruktokorpoj nud-okule videblaj. Por bongusta vespermanĝo tamen suffiĉas malmultaj ekzempleroj de nur unu specio. (2003-09-18)

Nocio ekŝanĝeliĝas – kiel difini specion?

Klasike, al specio apartenas ĉiuj bestoj, kiuj estas komune generadkapablaj al fekundaj posteuloj. Pariĝo de malsamspeciuoj povas generi posteularon forme de hibridoj, kiuj estas nefekundaj (ekz. mulo, la ido de ĉevalino kaj azeno). Laŭ esplorstudoj, libere vivantaj darvinfringoj (laŭ kiuj Darvino mem konstruis sian speciokonceptaĵon) vigle pariĝas kaj produktas fekundajn miksulojn. Ankaŭ kelkaj rano-specioj perpleksigis la sciencistaron. Tutbunte seksumas ankaŭ la animaloj en zoologiaj ĝardenoj, kie jaguaro kaj leopardo, tigro kaj leono produktas fertilan posteularon. Kaj tio, kio rangas ĉe skaraboj kiel unuopa specio, genetike malpli diferencas ol du mamuloj aŭ du birdoj de la sama specio. La nocio "specio" do forte ekŝanĝeliĝas. (2003-09-17)

Interna horloĝo – kiom fidinda estas la karbona datado?

En morta organika materialo tiktakas, kvazaŭ interna horloĝo, la dum vivotempo stokita radioaktiva karbon-izotopo ^{14}C , kiu malrapide malkomponiĝas ĝis neradioaktiva ^{12}C kaj tiel la aktualtempa izotopmiksaĵo malkaŝas al ni la aĝon de la materialo (kondiĉe ke estas konataj la elir-rilatoj). Dum esplorkzamenado de la jarringoj de antikvaj lignoj en Anatolio/Turkujo kaj ĉe *Main-rivero*/Germanujo nun evidentiĝis, ke la radiokarbonaj horloĝoj ŝajne regione malegale funkcias: la ^{14}C kvoto de la germana ligno plialtiĝis dum paso de kelkaj jarcentoj (eble pro diferencaj kreskad-fazoj) kompare kun ekz. tiu de la turka. Oni jam faris la unuan temp-indikan korektadon: la vulkaneksplosion sur insulo Santorino oni antaŭen translokiĝis je 100 jaroj – nome al 1560 a.K. (2003-10-02)

La plej malgranda ulo – inter la bestetoj

De la ĉ. 23000 konataj specioj da reptilioj, birdoj kaj mamuloj iu lacerto estas la plej malgranda. Temas pri lacerto-liliputano, kiu vivas en Karibio – malkovrita nur antaŭnelonge sur *Beata*-insulo kaj en la najbara Dominika Respubliko. La naneto portas la fieran sciencon nomon *Sphaerodactylus ariasae*. Tiu nomo estas pli longa ol la vivestaĵo mem: la mini-lacerto mezuras nur 16 milimetrojn – plenkreska kompreneble. (2003-09-26)

Ek en la sudon – kiom rapide flugas birdoj?

Kiam ni somerferiinte hejmenvenas el sudaj regionoj, tiam por la birdoj jam "ekas": ili baldaŭ flugos kun diferencaj rapidecoj en siajn dumvintrajn restadejojn – kaj ilia rapidecdiferenco estas vere miriga. La migra falko (plonĝfluge kun 320 km/h absoluta rapidec-ĉampiono!) ekzemple nur kun malimpresaj 60 km/h flugas al siaj hispanaj sunplenaj ĉasregionoj, dum la - kiel "lama" malbonfamigita - anaso survojflugas kun duobla rapideco. Ankaŭ la nizo, ĝenerale rigardata kvazaŭ "sportflugisto", kapablas flugvojaĝi nur kun 40 km/h – kaj pro tio malvenkus granddistance kontraŭ la laŭdire "plumpaj modeloj" kiel fringo (55 km/h), sturno (75 km/h) kaj kurierkolombo (90 km/h). Svelte kaj plej rapide survojas la apodo – kvazaŭ "*Porsche*" inter la birdoj. Ĝi facile flugkapablas 150 km/h – kaj tion longdistance! La maksimuma povumo dum tagdistancoj de 500 km efektivas tute senpretenda birdo: la skolopaco. (2003-09-29)

Kaŝtanoj el Hispanujo – kion bezonis la antikva romia manĝo?

Aulus Gellius, romia verkisto el la 2-a jarcento p.K. konstatis: "Por kulinara ĝuo de la manĝo la pavo devas esti el Samo (*Samos*), la kokoj el Frigo (*Phrygia*), gruo el Melo (*Melos*), kapretoj el Etolio (*Aetolia*), la tinuso el Ĥalkedono (*Chalkedon*), murenoj el Tarteso (*Tartessos*), ezokoj el Pesino (*Pessinus*), la ostroj el Tarento (*Tarentum*), nuksoj el Tarso (*Tarsus*), konkoj el Ĉinujo, daktiloj el Egipto, kaj la kaŝtanoj el Hispanujo".

Kun ĉio ni ja deklaras nian tutplenan aprobon, kaj ni vere trovas konsiderinda la oĵstrobredadon por la hodiaŭa suditala Tarento. Sed la konkoj el Ĉinujo igas nin forte cerbumadi. En kiu kondiĉo ili alvenis en la antikvan Romon? Kaj se ili alvenis – ĉu ili influis la ruiniĝan forpereon de la Romia Imperio? Ĉar – ĉu sciis la romianoj, ke konkojn oni manĝu salubre nur en monatoj **kun "r"**? Konkoj ja estas

absolute nemanĝeblaj – se ne rikoltitaj dum majo, junio, julio kaj aŭgusto (kiuj monatoj ne enhavas "r" en la monatonomo)... (2003-10-06)

(Rim. Por redaktanto de esperantlingva revuo dum redaktado de supra sciindaĵo la mal-facilaĵo komenciĝas jam pro la ĉiama problemo de "bona esperantigo de landnomoj"...))

Ŝajniki sin stulta – germanlingve "*sich dumm stellen*", itale "*fare l'indiano*"

Tiu ĉi proverba dirmaniero, kiu signifas "tiel fari, kvazaŭ oni tute ne komprenas", havas laŭdire vere amuzan devenon. Kiam post la krucaj militiroj la unuaj "negroj" (tiel oni nomis kaj arabojn kaj afrikanojn kaj hindianojn) venis la unuan fojon en Venecion, oni alrigardis ilin samamaniere kiel ni hodiaŭ verŝajne alrigardus iujn marsanojn de nia ruĝa najbarplanedo. Kompreneble, ke iliaj konduto kaj vestiĝmaniero faris ilin objekto de scivolemo. Tio plialtiĝis al vera sci-avido, kiam la "negroj" (en la germana lingvo "*Mohr*", itale "*indiano*") tute ne komprenis iun ajn vorton kaj pretendis, ke ili nenion konceptas pri tio kio ĉirkaŭas ilin. Tio tamen estis nura ruzaĵo, kiun ili uzis por gajni pli da libero por celfirme daŭrigi la intertraktadojn. (2003-01-18/19)

(Rim. Ĉu eble ekzistas en la estonte pli kaj pli kunkreskanta Eŭropa Unio iu lando, kiu ruze "ŝajnigas sin nekapabla, do stulta, lerni alian lingvon krom la propranacian" – por ke ĉiuj ali-lingvaj eŭropanoj lernu ties nacian idiomon kiel "ĉie parolatan internacian lingvon"?)

Nekanonaj apokrifoj – kiuj fariĝis kredoefikaj

Sub "apokrifaj skribaĵoj" oni komprenas la evangeliojn, leterojn, apokalipsan kaj aktojn, kiuj dum la unuaj postkristaj jarcentoj cirkulis, sed ne estis alprene akceptitaj en la kanonon de la Nova Testamento. Por forigi tiajn skribaĵojn unuafoje kaj por ĉiam, fine de la 5-a jarcento estis metata sur ilin papa anatemo. Tamen ili tute ne restis sen influo.

Do, ekz. nur el la apokrifa "Petro-akto" ni scias, ke Petro iris al Romo. Kaj kredante tion, oni konstruis la preĝejon S-ta Petro super lia tombo. Ankaŭ pri la martira morto de Paŭlo ni scias nur pere de la "Paŭlo-akto". Same, nur la apokrifa "*Transitus Mariae*" raportas pri la ĉieliro de Maria. Kiam papo Pio la XII-a en 1950 proklamis la koncernan dogmon, li certe eĉ ne menciis vorteton pri la anatemita apokrifajo... (2003-09-20/21)

(Fonto: Ĉiuj sciindaĵoj de tiu ĉi "Scienca efio" en paĝoj 217-220 estas prenitaj el *Brockhaus-kalendaro 2003* "Kio tiel ne troveblas en la leksikono" ("*Was so nicht im Lexikon steht*") kun indiko de la koncerna folio-dato je la fino)

Konferencoj

14-a IMEK de UMEA

Pro kio "bonas" konferenco? 1. Pro tio, ke la temo estas bona kaj aktuala; 2. pro tio, ke la organizantoj kaj prelegantoj estas entuziasmaj kaj 3. pro tio, ke la fakaj kunsidoj kaj konferencaj aranĝoj estas bonaj kaj efikaj.

Post tiuj ĝeneralajoj mi prezentas nian 14-an Internacian Medicinistan Esperanto-Konferencon (IMEK), kiu okazis en *Oradea* / Rumanio inter la 14-a kaj 19-a de julio 2003 sub la temo "La medicinaj sciencoj je la komenco de la XXI-a jarcento" – do, bona kaj aktuala temo. Ĝi altiris sepdekon da kuracistoj kaj paramedicinaj fakuloj el Rumanio, Hungario, Pollando, Germanio, Bulgario, Ĉeĥio, Japanio, Ruslando, Ukraino – bona kaj entuziasma partoprenantaro. La organizantoj perfekte zorgis por tranoktado kaj komuna manĝado en la universitata studenthejmo – bona kaj entuziasmega etoso. La kulturaj aranĝoj sub la organiza talento de *István Budahazy*, kaj la fakaj prelegoj sub la sperta gvidado de d-ro *Imre Ferency*, prezidanto de Univerŝala Medicinista Esperanto-Asocio (UMEA) – elstaraj kaj interesaj. La konferencaj aranĝoj inkluzivis 45 fakajn prelegojn, organan koncerton, ekskurson al "groto de ursoj", viziton de kuracad-banloko "*Felix*" – bonaj, fakspektaj kaj efikegaj. Kaj la programa kajero, kvazaŭ scienca publikigaĵo per si mem kun resumo de pli ol 50 medicinistaj kontribuajoj – bonega kaj valora aldono al la hejma pri-esperantaĵa librobreto.

Tiom multaj "bonoj" en faka rilato kun la perfekteco en organiza rilato jam nun instigas, ĝoje atendi (kaj partopreni!) la 15-an IMEK, post 2 jaroj...

János Csapó (RO)

SUS-26 de AIS

Akademio Internacia de la Sciencoj (AIS) San Marino okazigis sian 26-an Sanmarinan Universitatan Studsesion (SUS) en tiu ĉi jaro (lige al sia 9-a itala studsesio) en *Rimini* / Italio kaj *San Marino*, de la 30-a de aŭgusto ĝis la 6-a de septembro 2003. La programo entenis sciencajn kursojn (por akiri studunuojn) en la sekvaj fakaj kampoj: kibernetiko, humanistiko, struktursciencoj, natursciencoj kaj morfosciencoj.

Kongresejo por la sciencaj aranĝoj estis la lernejo "*Dante Alighieri*" en *Riminio*. Por la komunaj kunsidoj kaj forumo AIS uzis la samajn ejojn, kiujn ankaŭ uzis Internacia Katolika Unuiĝo de Esperantistoj kaj Kristana Esperanto Ligo Internacia por sia – ĝuste samtempa kaj samloka – 16-a Ekumena Kongreso (en kiu partoprenis ĉ. 250 esperantistoj el 18 landoj). Dum IKUE kaj KELI fiere anoncis sian eklezian unuecon per Esperanto-flago kaj grandaj afiŝoj ĉe la preĝejo, AIS ne plu - bedaŭrinde - atentigas pri